

ПОБУДОВА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ НА ОСНОВІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

А Принципи побудови змістових модулів у підготовці магістрів бізнес-адміністрування розглядаються автором на основі актуальних для сучасної вищої школи педагогічних ідей Михайла Остроградського.

Ключові слова: змістові модулі, магістр бізнес-адміністрування, педагогічні ідеї М. Остроградського, проектний підхід.

Актуальність проблеми. Оскільки економіка нашої країни зазнає значних змін, пов'язаних із розвитком ринкових відносин, процесами глобалізації, євроінтеграції та інформатизації суспільства, вища економічна освіта сьогодні потребує реформування фундаментальних положень. Актуальними в сучасних умовах стають педагогічні ідеї Михайла Остроградського щодо технологізації навчального процесу, адже сучасна економічна підготовка має спрямовуватись на формування фахівців, здатних до підприємницької діяльності в реаліях глобальної економіки.

Необхідність переходу бізнес-освіти з адміністрування та управління бізнесом на якісно новий рівень пов'язана із суттєвою трансформацією функцій професійної діяльності магістра бізнес-адміністрування, а тому й потребою у пошуку нових принципів побудови змісту його підготовки.

Аналіз останніх публікацій вказує на існування досліджень педагогічних ідей М. Остроградського та його послідовників (Д. Дьюї, В. Кілпатрік, Е. Паркхерст, С. Шацький та ін.) щодо вдосконалення змісту навчання (С. Клепко, Е. Яворський, Л. Семеновська та ін.). М. Остроградським було запропоновано альтернативу дисциплінарно-предметній системі у вищій професійній освіті, що пізніше здобула назву «*projective learning*» (проектне навчання). Метод проектів, метод цільового акту, метод проблем, дальтон-план, лабораторно-практичне навчання тощо – досить багато назв відображають одну й ту ж ідею реалізації проектного підходу в навчанні. Основними рисами такого навчання є самостійне набуття студентами знань і вмінь, вирішення проблем і прийняття рішень, творчий підхід до роботи, взаємозв'язок теоретичних знань і практичних умінь і навичок, широкі міжпредметні зв'язки тощо.

Метою статті є пошук теоретичних засад побудови змістових модулів підготовки магістрів бізнес-адміністрування з урахуванням педагогічної спадщини М. Остроградського та теоретичних надбань його послідовників, зроблених на основі проективного і модульного підходів.

Завданням дослідження став пошук на основі педагогічних ідей у руслі проектного підходу М. Остроградського принципів побудови змістових модулів у підготовці магістрів бізнес-адміністрування, які б забезпечили їх готовність до майбутньої професійної діяльності.

Розпочинаючи **виклад суті й результатів** нашого теоретичного дослідження, зазначимо, що саме проективний і модульний підходи до вивчення навчальних курсів магістрами бізнес-адміністрування є основою для стиснення й інтенсифікації навчального матеріалу. Технологія роботи зі змістом є синтезом технологій побудови змістового модуля; наповнення змістового модуля, тобто відбору інформації; структурування інформації всередині змістового модуля.

У передмові до публікації «Роздумів про викладання» академіка М. Остроградського і професора А. Блума дослідники С. Клепко і Е. Яворський виділяють, на основі аналізу даної праці, низку «принципів, які забезпечують успіх, коли їх застосовувати послідовно, енергійно і постійно»: 1. Цілеспрямоване виховання переконаності в суспільній значущості наук і необхідності використання знань у суспільних інтересах. 2. Основна мета навчання – формування наукового мислення в молоді. 3. Труднощі навчання не стільки в змісті наукових дисциплін, а у способах навчання, в обраних алгоритмах і методах пояснення матеріалу. 4. Запорукою успішного вивчення всіх дисциплін у школі є досконале знання рідної мови. 5. Обов'язок учителя – розвивати інтерес учнів, спостережливість, волю, працездатність учнів. 6. Якісне використання різноманіття методів залежно від віку учнів. 7. Будувати навчання не на механічному запам'ятовуванні, а на розвитку особистості учня, створенні ним власного методу занять. 8. Систематичне використання історичних знань на уроках. 9. Об'єктивний і систематизований контроль знань учнів із вивчених тем. 10. Учитель більше, ніж інші, повинен бути відданий своїй роботі, вважати її метою всіх своїх зусиль. 11. Творча побудова узагальнюючих і моделюючих засобів: синоптичні таблиці, мнемонічні прийоми, унаочнення, пояснення на прикладах

і задачах. 12. Організувати і використовувати громадську підтримку справи навчання» [2, с. 44].

Вказана робота М. Остроградського і А. Блума [3] започаткувала проектне навчання, яке має такі основні особливості: відхід від репродуктивного й інформаційного підходу до навчання, яке забезпечує продуктивність знань і отримання їх через мислення і практичну професійну діяльність; перехід від предметної («клаптикової») побудови освіти і побудови процесу в рамках логіки діяльності (майбутньої професійної); реалізація принципу зв'язку навчання з реальним життям; спрямованість на індивідуальний творчий розвиток студентів; підвищення мотивації студентів до пізнавальної діяльності, до вивчення через особисту зацікавленість вирішуваних проблем, самостійної роботи над ними тощо; зміна ролі педагога від викладача, який дає знання, до менеджера (організатора) навчального процесу, консультанта, помічника у вирішенні проблем, які виникають у студентів.

Будуючи змістові модулі, зважатимемо на розуміння М. Остроградським того, що вивчення будь-якої академічної дисципліни є оволодінням фахівцями певною системою знань, яка складається з наукових понять, свідчень і фактів. Стосовно магістрів бізнес-адміністрування, їхня система знань має відображати закономірності організації та управління структурними підрозділами органів державного та муніципального управління; управління сталим інноваційним розвитком підприємств та організацій; управління регіональним розвитком; формування планів соціально-економічного розвитку території; управління взаємозв'язками з громадськістю; управління бізнес-структурами різних рівнів тощо.

Під час реалізації принципів побудови змістових модулів підготовки магістрів бізнес-адміністрування питання визначення обсягу, наповнення, структури змісту освіти набувають першочергового значення.

До питання організації змісту освіти підходимо з модульних позицій. Навчальний матеріал для магістрів бізнес-адміністрування має бути поданим настільки завершеним модулем, щоб була можливість конструювання єдиного змісту навчання, який відповідав би комплексній дидактичній меті окремих модулів. Пропонуємо змістові модулі будувати за принципами: 1) цільового призначення інформаційного матеріалу; 2) поєднання комплексних, інтегруючих і власних дидактичних цілей; 3) повноти навчального матеріалу в модулі; 4) відносної самостійності елементів модуля; 5) реалізації зворотного зв'язку; 6) оптимальної передачі інформаційних і методичних матеріалів [4, с. 55–56].

Проаналізуємо можливості підготовки магі-

стрів бізнес-адміністрування, спираючись на висвітлення цих принципів Михайлом Остроградським.

Принцип цільового призначення інформаційного матеріалу – вказує, що зміст банку інформації будується, виходячи з дидактичної мети. М. Остроградський зауважував, що викладачі «не цікавляться ні вподобаннями, ні нахилами і для навчання молоді використовують ті ж прийоми, якими ще користувалися Сократ і Платон для викладання високих істин моралі людям, які вже були сформовані завдяки глибокому вивченню логіки та філософії, людям, котрі володіють витонченим мистецтвом мови» [3, с. 45]; «дійсно, на уроках з арифметики, алгебри і геометрії ніщо не нагадує про насущну необхідність вивчення цих предметів для практичного життя. Ніщо не вказує на насолоду, яку відчують люди, для яких вивчення цих дисциплін пов'язане з обраною ними професією. Нічого не розповідають про історію розвитку наук» [3, с. 46]; «мета навчання вже визначена багато років тому. Було сказано: «Роби те, що робиш», і до цього додали: «Знайте точно, чого ви хочете». «Пізнай самого себе». Скільки вимог і яких! Віддавайся цілком тому, чим займаєшся! Знати точно і визначено, які вимоги ставиш до життя і до людей, що хочеш вивчити і запам'ятати, зрештою, мати мету!» [там само, с. 48].

Отже, якщо вимагається досягнення пізнавальних цілей, банк інформації формується за гносеологічною ознакою. Створені таким чином змістові модулі називають модулями пізнавального (гносеологічного) типу. Вони частіше за все розробляються для цілей фундаментальної, базової освіти. Оскільки у підготовці магістрів бізнес-адміністрування вимагається досягнення цілей діяльності, застосовується операційний підхід у побудові банку інформації, у результаті чого створюються змістові модулі операційного типу.

Принцип поєднання комплексних, інтегрованих і окремих дидактичних цілей реалізується для визначення структури змістових модулів підготовки магістрів бізнес-адміністрування. Комплексна дидактична мета є вершиною піраміди цілей і реалізується всією сукупністю змістових модулів. Вона поєднує інтегруючі дидактичні цілі, реалізацію кожної з яких забезпечує конкретний модуль. Модулі, які відповідають інтегруючій дидактичній меті, складають комплексну мету, об'єднуються модульною програмою. Тут ми зважали на думку М. Остроградського: «Зацікавити дитячий розум – це одне з основних положень нашої доктрини, і ми нічим не знехтуємо, щоб прищепити учням смак (навіть пристрасть!) до навчання» [там само, с. 47]. Видатний науковець заповідав: «Якщо ви будете першими у своїй спеціальності, то станете кориснішим для себе і для інших, ніж коли

ви посередньо знатимете і науку, і літературу, і технічні ремесла, і мистецтво» [там само, с. 49].

Кожна інтегруюча дидактична мета складається з окремих цілей, яким у модулі відповідає один елемент навчання. Важливими у досягненні кожної мети є методи, про які М. Остроградський зауважує, що «треба показати, що варто діяти методами значно природнішими й ефективнішими із меншими витратами; що ми можемо одержати результати виняткові з будь-якої точки зору; нарешті, – і це для всіх є надзвичайно важливим і корисним результатом застосування нових методів – треба показати, що при цьому ми не будемо назавжди спотворювати видатні здібності з властивим їм здоровим глуздом і проникливістю, а, навпаки – обтяжливість занять зникне назавжди» [там само, с. 46].

Щодо *принципу повноти навчального матеріалу* в модулі, М. Остроградський застерігав: «якщо серед цих дітей знайдуться такі, здібності котрих заслуговують уваги викладача, то правильним буде дати їм для опрацювання спеціальні підручники. Варто буде керувати ними тільки під час розбору необхідних доведень – і незабаром прийдеться їх стримувати, ніж заохочувати, запитувати і ставити перед ними деякі питання, і їхнє навчання піде майже самостійно» [там само, с. 52]; «ніхто не наводить історичних відомостей, а вони ж так добре допомагають привернути увагу аудиторії до уроків викладача» [там само, с. 45]. Тому даний принцип має враховувати такі правила: 1) викладаються основні моменти навчального матеріалу, його суть; 2) даються пояснення до цього матеріалу; 3) вказуються можливості додаткового поглиблення матеріалу або його розширеного вивчення шляхом використання комп'ютера, інших методів навчання або рекомендуються конкретні літературні джерела; 4) даються практичні завдання і пояснення до їх вирішення; 5) даються теоретичні й практичні завдання для магістрів бізнес-адміністрування та відповіді на них. Навчальний матеріал може подаватися не обов'язково за всіма п'ятьма пунктами. Там, де його специфіка вимагає підвищеної уваги до самостійної роботи, паралельно навчальному матеріалу, вказуються методи, способи (навіть їх альтернативні варіанти) навчання. Якщо зміст навчального матеріалу потребує групової роботи, відповідно мають вказуватися форми і методи навчання в групі магістрів бізнес-адміністрування.

Принцип відносної самостійності елементів також реалізує модульний підхід до навчання, адже, на думку М. Остроградського, «варто спростити вивчення геометричних фігур, географії і космографії, фізики і механіки. Кожний викладач, котрий захоче задуматися над цим, побачить, яку користь можна взяти з моделювання для полегшення вивчення й архітек-

тури, і мистецтва інженерного, громадянського, морського, військового» [там само, с. 51]. Варто виділяти зі змісту навчання відокремлені елементи. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом побудови змістових модулів, який вимагає поєднання комплексних, інтегруючих і окремих дидактичних цілей. Ступінь самостійності елементів залежить від ступеню самостійності окремих дидактичних цілей, які складають одну інтегруючу мету підготовки магістрів бізнес-адміністрування.

Відповідно до *принципу реалізації зворотного зв'язку* процес засвоєння знань повинен бути керованим і контрольованим. На думку М. Остроградського, «людина, котра нудьгує, здатна на все, щоб звільнитися від свого запеклого ворога. І скільки бридких речей придумують діти й дорослі, щоб убити цього ворога!.. Якби можна було позбавити від нудьги дітей чи показати дорослим, як можна гідно розважатися, то тим самим була б надана найбільша послуга нашому сучасному суспільству. Отже, ми бачимо, що треба повністю оволодіти увагою учнів, спрямовуючи її, але за умови, щоб поступово зростала сила суджень, щоб це не викликало ні втоми, ні відрази» [там само, с. 49].

Для реалізації зворотного зв'язку для побудови модуля треба дотримуватися таких правил: 1) повинна створюватися можливість зворотного зв'язку в наступності, тобто потрібно забезпечити модуль засобами прямого контролю, який показуватиме рівень підготовленості студента до його засвоєння; 2) треба застосовувати поточний, проміжний і узагальнюючий контроль: перший – у кінці кожного елемента, а останній – у кінці модуля; 3) поточний і проміжний контроль може здійснюватися у вигляді самоконтролю; 4) обидва вони повинні сприяти своєчасному виявленню прогалин в засвоєнні знань, а у випадку неуспішності, чітко показувати, які частини навчального матеріалу повторити або глибше засвоїти; 5) узагальнюючий (вихідний) контроль має показувати рівень засвоєння модуля магістром бізнес-адміністрування; у випадку виявлення недостатності засвоєння йому пропонують повторити матеріал (у вигляді конкретних навчальних елементів), за яким отримано незадовільні відповіді.

Принцип оптимальної передачі інформаційного і методичного матеріалу вимагає представлення матеріалів модуля у такій формі, щоб забезпечувалося найефективніше їх засвоєння в конкретних умовах.

На думку М. Остроградського й А. Блума, «пишномовні назви математичних, фізичних, астрономічних та інших наук наводять неабиякий жах. Ці назви спричинили певною мірою більше шкоди в справі поширення корисних знань, ніж незугарний інструментарій великих за розміром творів. Чи не бачимо ми часто, як

люди, обговорюючи серйозні питання, відкидають усякі докази за чи проти тільки тому, що автори, замість того, щоб передати звичайною мовою суть розрахунків, ускладнюють свої твори, і без того важкі й незрозумілі, пропорціями та науковими позначеннями» [там само, с. 45].

Окрім зазначених принципів, можна виділити такий важливий принцип як *принцип стиснення навчальної інформації у змістовому модулі*. М. Остроградський пише: «Ми пропонуємо викладати елементи наук у найпростішому вигляді, скажімо, навіть у найменш науковому, найпопулярнішому, найпристосованішому для дітей» [там само, с. 47].

Навчальна інформація – модуль тієї галузі знань, яка лягла в основу навчального курсу. У цьому випадку термін «модуль» повною мірою оправдовує свою етимологію, тобто вказує на деяку помірну зменшеність. У рамках навчального курсу неможливо викласти весь запас знань людства, накопичених у бізнес-адмініструванні. Таким чином, з одного боку, неминучою є акселерація (прискорення) процесу передачі знань, яка досягається за рахунок вилучення з процесу пізнання стадії спроб і помилок, відбору достовірної й актуальної інформації. Інакше обов'язково постає завдання компресії, стиснення інформації, лаконічності і достатності, тобто її мінімізації (включення до змісту курсу лише необхідної і достатньої інформації для реалізації конкретної мети навчання). Але одна з умов стиснення інформації залишається дотримання її помірності, необхідного збереження цілісності даної системи знань, поданої в концентрованому вигляді.

Шлях вирішення протиріччя між постійним збільшенням обсягу наукової інформації й обмеженими можливостями людини щодо її засвоєння – у скороченні її обсягу шляхом зведення до основних понять. Метою навчання має стати засвоєння магістрами бізнес-адміністрування, передусім, структури того чи іншого предмета, втіленої у загальних принципах і основних поняттях кожного курсу, які треба вивчати в першу чергу, звільнивши їх від конкретного змісту. Як тільки буде знайдена ця структура, студенти отримають можливість орієнтуватися у цій галузі (Дж. Брунер) [1].

Виділення зі структури навчального матеріалу провідних знань дає змогу сконструювати «скелет» змістового модуля підготовки магістрів бізнес-адміністрування. Провідні поняття виконують у навчальному курсі роль «організаторів» знання. М. Остроградський і А. Блум зауважували, що «глибокі сухі теорії і незрозумілі визначення формулюються, повторюються і переживаються дуже невеликою кількістю учнів. Створюється враження, що таємницями науки все ще володіють лише служителі культу Стародавнього Єгипту. Можна подумати, що за-

лучення молодих неофітів повинно бути таким же важким, як і навчання, передбачене для тих, хто посвячувався у лицарі часів Середньовіччя. Чи треба будь-якою ціною влаштувати не-нависні випробування? Чи треба під виглядом формування розуму і пам'яті з усіх сил мучити розум нескінченними і марними вправами?» [3, с. 46].

Потрібна певна мінімізація інформації, що називається принципом *генералізації знань*, який означає, що починати побудову змісту навчального курсу треба з виділення основних структур і понять та організувати навчальний матеріал у систему в логічному порядку конкретизацією основних понять. Генералізація знань дає змогу забезпечити краще розуміння, оскільки породжує структуру, яка значно краще взаємодіє з новими знаннями, ніж окремі факти. Чим більше зв'язків нових знань з уже існуючими у довгостроковій пам'яті може бути встановлено, тим глибше й ширше розуміння нового матеріалу, тим краще він засвоюється. М. Остроградський і А. Блум переконували, «що настав час вирішити велику проблему технічної освіти, звільнити її від початкових труднощів, зробити її простою, доступною, зрозумілою, набагато легшою, ніж навчання мови; значно простішою (але не елементарною), ніж навчання читання; незрівнянно цікавішою, ніж навчання письма» [там само, с. 46].

Технологічний принцип генералізації знань проявляється у створенні тезаурусу – понятійного ядра, в якому повинні бути подані основні понятійні одиниці бізнес-адміністрування. База дисципліни, подана у такому вигляді, засвоюється студентами як система знань. Такі списки сприяють об'єктивізації методологічного знання, роблять його предметом свідомого засвоєння. М. Остроградський переконує: «учням ми будемо говорити: знайте небагато, якщо ви не маєте сили знати більше, але знайте добре те, що вивчили» [там само, с. 48].

Тезаурус містить набір (список) понять, термінів із заданими смисловими відносинами між ними. Елементами, між якими встановлюються семантичні відповідності, є дескриптори, які мають форму слів чи словосполучень. Перелік дескрипторів у тезаурусах може бути впорядкованим за алфавітним і систематичним принципом. Кожна словникова стаття тезауруса, окрім основного елемента, може містити посилання на інші дескриптори чи поняття, які знаходяться з даним дескриптором у співвідношеннях з родовою, видовою, асоціативною, синонімічною або з іншою залежністю.

З принципу генералізації знань випливає *принцип взаємопов'язаності, логізації знань*, який передбачає розгляд сукупності стійких зв'язків, які забезпечують цілісність об'єкта вивчення. Здоровий глузд підтверджує, що вивчати треба

не ізольовані крихти, а узгоджені розділи. Те, що взаємопов'язане, легше вивчається і легше утримується.

Цей принцип покладений в основу встановлення міжпредметних зв'язків. За модульної побудови змістових модулів підготовки магістрів бізнес-адміністрування, через встановлення зв'язків між модулями, досягається належна науковість змісту, яка проявляється не стільки у чіткому викладі, скільки в логічно правильній послідовності і систематичності побудови системи його внутрішніх взаємозв'язків. М. Остроградський зауважує: «хіба немає тисячі цікавих історій, які можна було б розповісти або, поза цим, хіба немає простого способу повідомити їм, що ніщо не є ні дуже легким, ні неможливим? Цей спосіб полягає в тому, щоб показати, як працюють і виготовляють, і примусити їх працювати і виготовляти» [там само, с. 51].

До основного визначення методики внутрішньооб'єктного структурування відносять логічну структуру навчального матеріалу як сукупність стійких і впорядкованих логіко-дидактичних зв'язків між його елементами. Наявність логіко-дидактичного зв'язку між будь-якими двома елементами навчального матеріалу означає, що вивчення одного елемента базується на знанні іншого, тобто потребує попереднього його засвоєння.

З технологічної точки зору внутрішньооб'єктне структурування може втілюватися у структурно-логічних схемах, тобто у зображенні за допомогою графів системи логіко-дидактичних зв'язків між елементами з провідного напрямку взаємозв'язків. Інформація акумулюється не лише в системі, а й під час упоряд-

кування її функціональних частин та елементів. Чим чіткіша ієрархія логічної конструкції, тим вища її інформативність.

Висновком з даного дослідження може бути застереження, що будь-який вищезазначений принцип практично завжди реалізується лише частково. Проектування змісту підготовки магістрів бізнес-адміністрування вважаємо ефективним, якщо, по-перше, створені проекти не вимагають додаткових ресурсів; по-друге, їх можна застосувати іншим викладачам, не зважаючи на їхній досвід і педагогічну майстерність; по-третє, є потенційні можливості для зниження витрат на його експлуатацію без втрати якості роботи.

Таким чином, побудова змісту підготовки магістрів бізнес-адміністрування є складним, самостійним явищем, розуміння якого неможливе без звернення до педагогічної спадщини М. Остроградського, традицій і сучасних досягнень педагогіки, що у свою чергу визначає **перспективи подальших досліджень**. Треба уточнити сутність цього феномена, розглянути компоненти змісту, виділити етапи створення проекту змісту навчання, виявити закономірності і механізми процесу проектування всієї системи підготовки магістрів бізнес-адміністрування.

Список використаних джерел

1. Брунер, Дж. Процесс обучения: пер. с англ. / Дж. Брунер. – Москва : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1962. – 84 с.
2. Клепко, С. Ф. Предмова до публікації книги академіка М. В. Остроградського і професора А. І. Блума «Роздуми про викладання» / С. Ф. Клепко, Е. Б. Яворський // Постметодика. – 1996. – №2 (12). – С. 44.
3. Остроградський, М. В. Роздуми про викладання / М. В. Остроградський, А. І. Блум // Постметодика. – 1996. – №2 (12). – С. 45–54.
4. Юцявичене, П. А. Принципы модульного обучения / П. А. Юцявичене // Советская педагогика. – 1990. – №1. – С. 55–60.

*Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 09.08.2016*

Стрельников М. В. Построение содержания подготовки магистров бизнес-администрирования на основе педагогических идей Михаила Остроградского.

А Принципы построения содержательных модулей в подготовке магистров бизнес-администрирования рассматриваются автором на основе актуальных для современной высшей школы педагогических идей Михаила Остроградского.

Ключевые слова: содержательные модули, магистр бизнес-администрирования, педагогические идеи М. Остроградского, проектный подход.

Strelnikov M.V. Making the maintenance of Business Administration Masters' training based on pedagogical ideas of Myhailo Ostrohradsky.

S The principles of making content modules for Business Administration Masters' training are considered relevant for modern high school of Myhailo Ostrohradsky's pedagogical ideas.

Key words: content modules, master of business administration, M. Ostrohradsky's pedagogical ideas, project approach.